

DUNYONING YIRIK TMK LARI VA ULARNING JAXON IQTISODIYOTIDAGI MAVQEI.

¹*Sarikulov Mirkomil Olimovich,*

²*Nizomidinova Dilnoza Begzodbek qizi,*

³*Mamasaidova Zilola Adaxamjon qizi*

¹*Andijon davlat pedagogika instituti Biologiya va geografiya kofedراسi
o'qituvchisi, ²Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari yo'nalishi 2-bosqich talabasi.*

²*Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari yo'nalishi 3-bosqich talabasi.*

Andijon shahri, Do'stlik ko'chasi 2-uy

Annotatsiya: Transmilliy korporatsiyalar (TMK) bu global iqtisodiyotning markaziy elementlari bo'lib, ular ko'plab davlatlarda faoliyat yuritib, turli sohalarda yuqori texnologiyalarni, innovatsiyalarni, kapitalni va mahsulotlarni ishlab chiqaradi. Ushbu kompaniyalar faqatgina mamlakatlar o'rtasidagi savdoni rivojlantiribgina qolmay, balki jahon bozoridagi narxlarni shakllantiradi, iqtisodiy aloqalarni mustahkamlashga va iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirishga yordam beradi.

Kalit so'zlari: TMK'larning jahon iqtisodiyotidagi ro'li, Mehnat bozordagi ta'siri, Global Resurslar va Kapital Boshqaruvi, Yirik Transmilliy Korporatsiyalar, Siyosiy ta'sir va qonunchilik.

THE BIG TNC OF THE WORLD AND THEIR POSITION IN THE GLOBAL ECONOMY.

¹*Sarikulov Mirkomil Olimovich,*

²*Nizomidinova Dilnoza daughter of Begzodbek*

³*Mamasaidova Zilola daughter of Adaxamjon*

Teacher of the Department of Biology and Geography of the Andijan State

*Pedagogical Institute, ²2nd-level student of the Geography and Basics of Economic
Knowledge, ³3rd-level student of the Geography and Basics of Economic Knowledge.*

Dostlik street 2, Andijan city

Abstract: Transnational corporations (TNC) are central elements of the global economy, operating in many countries and producing high technologies, innovations, capital and products in various fields. These companies not only develop trade between countries, but also shape prices on the world market, help strengthen economic ties and deepen economic integration.

Key words: the role of TNC in the world economy, their impact on the labor market, Global Resources and Capital Management, Large Transnational Corporations, Political influence and legislation.

Kirish. TMK'larning tuzilishi va faoliyati. TMK'lar o'z faoliyatini bir nechta mamlakatlarda amalga oshiradi va ularda filiallar yoki sho'ba korxonalarini tashkil etadi. Ularning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat.

TMK'larning tuzilishi va faoliyati. TMK'lar o'z faoliyatini bir nechta mamlakatlarda amalga oshiradi va ularda filiallar yoki sho'ba korxonalarini tashkil etadi. Ularning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

Kapitalning global taqsimlanishi: TMK'lar katta miqdordagi sarmoyalarni jalb etishi mumkin, bu esa ularning global bozorlarida kuchli mavqeiga ega bo'lishini ta'minlaydi. Texnologik innovatsiyalar: TMK'lar ilg'or texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy qilish orqali mahsulot ishlab chiqarishda yuqori samaradorlikka erishadilar.

Global ta'minot zanjiri: Bu korporatsiyalar o'zlarining ta'minot zanjirlarini global miqyosda tashkil etadilar, bu esa ularning narxlarini pasaytirish va raqobatni kuchaytirishga yordam beradi.

Dunyoning yirik TMK'lari va ularning sektorlari. Dunyo bo'ylab faoliyat yuritayotgan yirik TMK'lar orasida quyidagi kompaniyalar alohida e'tiborga loyiqdir:

Apple Inc - Dunyoning eng yirik texnologiya kompaniyalaridan biri bo'lib, Apple yuqori sifatli elektron mahsulotlari (iPhone, iPad, MacBook va boshqalar) bilan mashhur. Apple global bozorlarda yetakchilik qiladi va uning innovatsiyalari ko'plab boshqa texnologiya kompaniyalarini o'ziga o'rgatadi.

Amazon - Amazon dunyoning eng yirik onlayn chakana sotuvchisi bo'lib, shuningdek, bulutli xizmatlar, sun'iy intellekt va logistika sohalarida ham yetakchilik qiladi. Kompaniya o'zining global tarqatish tarmog'i bilan butun dunyo bo'ylab samarali xizmatlarni taqdim etadi.

Microsoft: Microsoft - dunyodagi eng yirik dasturiy ta'minot ishlab chiqaruvchilardan biri bo'lib, uning Windows operatsion tizimi va Office paketlari butun dunyoda keng tarqalgan. Shuningdek, Microsoft bulutli hisoblash va sun'iy intellekt sohalarida ham faoliyat ko'rsatadi.

ExxonMobil: Dunyoning eng yirik neft va gaz kompaniyalaridan biri bo'lib, uning global neft qazib olish, qayta ishlash va energiya ishlab chiqarish sohalarida o'ta yuqori mavqei mavjud. ExxonMobil, shuningdek, jahon iqtisodiyotida energiya narxlarining shakllanishiga ta'sir etadi.

Toyota: Toyota, avtomobil sanoatining yetakchi kompaniyalaridan biri bo'lib, global miqyosda o'zining yuqori sifatli va ishonchli transport vositalari bilan

mashhur. Toyota innovatsion transport texnologiyalarini ishlab chiqishda faol ishtirok etadi, shu jumladan, elektr va avtonom transport vositalarini rivojlantirishda.

TMK'larning jahon iqtisodiyotidagi roli: Global iqtisodiy integratsiya: TMK'lar global iqtisodiy aloqalarni yanada mustahkamlaydi, turli mamlakatlar o'rtasidagi savdoni va investitsiyalarni oshiradi. Ular bir vaqtning o'zida iqtisodiy integratsiya jarayonlarini chuqurlashtiradi va global bozorlar uchun yagona qoidalar tizimini yaratadi.

Mehnat bozoridagi ta'sir: TMK'lar rivojlanayotgan mamlakatlarga sarmoya kiritish orqali yangi ish o'rinlarini yaratadi, lekin ba'zi hollarda ularning ish haqi va sharoitlari mahalliy qonunchilikka qarshi kelishi mumkin. Shuningdek, ular global ishchi kuchini boshqarishda muhim rol o'ynaydi.

Texnologik taraqqiyot va innovatsiyalar: Yirik TMK'lar o'zlarining tadqiqot va rivojlantirish bo'limlari orqali global texnologik yangiliklarni joriy qilishadi, bu esa dunyoning turli mamlakatlaridagi iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

Global narxlar va bozorlar: TMK'lar bozor narxlarini va mahsulotlar narxining shakllanishini nazorat qilishga katta ta'sir ko'rsatadi. Ularning qarorlari, masalan, neft kompaniyalarining narxlar siyosati yoki texnologik kompaniyalarning yangi mahsulotlari, global iqtisodiyotning turli segmentlarida sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Global Resurslar va Kapital Boshqaruvi: TMK'lar global miqyosda resurslarni boshqarish, kapitalni taqsimlash va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishda katta imkoniyatlarga ega. Ular o'zlarining faoliyatini butun dunyo bo'ylab tarqatib, ishlab chiqarish jarayonlarini arzon ishchi kuchi mavjud bo'lgan mamlakatlarga yo'naltiradilar. Shuningdek, TMK'lar o'zlarining global miqyosdagi investitsiya faoliyati orqali iqtisodiyotlarni kuchaytiradi, shu bilan birga, rivojlanayotgan mamlakatlarga yangi texnologiyalarni va menejment yondashuvlarini olib keladi.

Ekologik Ta'sir: Yirik TMK'lar ekologik ta'sirini ham hisobga olishlari zarur. Ular global ekologik muammolarni hal qilishda qatnashishlari va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun mas'uliyatli yondashuvlarni ishlab chiqishlari kerak. Masalan, neft va gaz sanoatining ekologik zararli ta'siri, shu bilan birga, transport va sanoat sektorlari tomonidan chiqarilgan issiqxona gazlari global iqlim o'zgarishiga olib kelmoqda. TMK'lar ko'plab ekologik siyosatlar va "yashil" texnologiyalarni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi.

Yirik Transmilliy Korporatsiyalari (TMK) dunyoning turli davlatlarida faoliyat yuritadi. Ular global iqtisodiyotda katta rol o'ynaydi va ko'plab mamlakatlarda ishlab chiqarish, savdo, xizmat ko'rsatish, investitsiya, va texnologik rivojlanish sohalarida ta'sir ko'rsatadi. Quyidagi davlatlar yirik TMK'larning asosiy markazlari yoki ularning faoliyat yuritadigan joylari sifatida tanilgan:

1. Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSH)

AQSH dunyoning eng yirik TMK'larining ko'piga mezbonlik qiladi. Bu davlatda texnologiya, energetika, avtomobil sanoati, oziq-ovqat va boshqa ko'plab sohalarda muvaffaqiyatli kompaniyalar mavjud. Ba'zi yirik TMK'lar AQSHda joylashgan:

Apple (Texnologiya)

Amazon (Onlayn savdo, bulutli texnologiyalar)

Microsoft (Dasturiy ta'minot, bulutli texnologiyalar)

ExxonMobil (Energiya, neft va gaz)

Coca-Cola (Ichimlik sanoati)

Tesla (Avtomobil sanoati, elektr transport)

Johnson & Johnson (Farmatsevtika, sog'liqni saqlash)

2. Yaponiya

Yaponiya ham TMK'larining asosiy markazlaridan biri bo'lib, u erda yuqori texnologiyali sanoat va avtomobil ishlab chiqaruvchilari joylashgan. Ba'zi yirik TMK'lar Yaponiya asosida faoliyat ko'rsatadi:

Toyota Motor Corporation (Avtomobil sanoati)

Sony Corporation (Elektronika, texnologiya)

Honda Motor Co. (Avtomobil sanoati)

Panasonic (Elektronika, texnologiya)

3. Germaniya

Germaniya avtomobil sanoatining markazi sifatida tanilgan va ko'plab yirik sanoat korxonalari bu davlatda joylashgan. Ba'zi yirik TMK'lar Germaniyada faoliyat ko'rsatadi:

Volkswagen Group (Avtomobil sanoati)

BMW Group (Avtomobil sanoati)

Siemens (Texnologiya, sanoat avtomatizatsiyasi)

BASF (Kimyo sanoati)

Xulosa: Transmilliy korporatsiyalar (TMK) global iqtisodiyotning ajralmas qismi bo'lib, dunyoning turli mamlakatlaridagi iqtisodiy jarayonlarni shakllantiruvchi va ularni boshqaruvchi kuchga aylangan. Ularning faoliyati nafaqat savdo va ishlab chiqarish sohalari bilan cheklanmaydi, balki global miqyosda iqtisodiy integratsiya, texnologik rivojlanish, investitsiyalar va ijtimoiy o'zgarishlarga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Yirik TMK'lar o'zlarining global tarmoqlari orqali butun dunyo bo'ylab iqtisodiy resurslarni taqsimlashda, yangi bozorlarni o'zlashtirishda, hamda innovatsiyalarni hayotga tadbiiq etishda muhim rol o'ynaydi.

Ular xalqaro savdo va ishlab chiqarish tizimlarining asosiy o'yinchilariga aylanishgan. Ko'plab TMK'lar o'z mahsulot va xizmatlarini butun dunyoga tarqatish orqali, global iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlaydi va yangiliklar yaratishda yetakchilik qilmoqda. Shu bilan birga, yirik kompaniyalar o'zlarining iqtisodiy salohiyatini nafaqat o'z mamlakatlarida, balki butun dunyo bo'ylab ta'sir o'tkazish uchun ishlatadi. Bunday TMK'lar ko'p hollarda o'z mamlakatlarining eng yirik iqtisodiy sub'ektlaridan bo'lib, siyosiy qarorlar va qonunchilikka ham o'z ta'sirini ko'rsatish imkoniga ega.

Bundan tashqari, yirik TMK'lar innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish va rivojlantirishda, shuningdek, ekologik barqarorlikka erishishda ham muhim rol o'ynaydi. Ular yangi texnologiyalarni ishlab chiqishda va global miqyosda qo'llashda yetakchi hisoblanadi. Shu bilan birga, ekologik jihatdan toza va samarali ishlab chiqarish usullariga o'tish, energiya samaradorligini oshirish va ijtimoiy mas'uliyatni amalga oshirishda TMK'lar o'z ta'sirini yanada kuchaytirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. McKenzie, J. A. (2001). Multinational Corporations and International Law. International Journal of Law and Management.
2. Kidirbaev. A.M. Transmilliy kompaniyalar. http://nauchniy_impuls.ru /index.php/noiv/article/download/12545/8572.

3. G Khusanova – Nordic. Transmilliy korporatsiyalar xarakteristikasi. <https://ojs.nordicun.uz/index.php/nordic/article/view/615>.
4. Ataniyazov J., Alimardonov E. “Xalqaro moliya munosabatlari”. Darslik. T.: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati. 2014 y. – 432 b.
5. Котелкин С. Международные финансы. Учебник. – М.: Магистр, 2015. – 688 с.
6. Свиридов О., Лысоченко А. Международные финансы. – Ростов н/Д.: Феникс, 2015. – 395 с.
4. <http://www.worldbank.org> – (Jahon banki rasmiy veb sayti).
7. <http://www.imf.org> – (Xalqaro valyuta fondi rasmiy veb sayti).
8. <http://www.ebrd.org> – (Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki rasmiy veb sayti)